

УДК 343.98:343.34

ПРОЯВИ ВАНДАЛІЗМУ НА ОБ'ЄКТАХ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Александренко О.В., Веселовська Н.О.

Національна академія управління

Досліджено сутність, зміст та правові засади охорони та захисту культурної спадщини на основі чинного законодавства та наукових розробок. Розроблено науково обґрунтовані пропозиції щодо боротьби з вандалізмом. Дані рекомендації щодо ефективної діяльності по захисту та охороні культурної спадщини та попередженню злочинів у цій сфері.

Ключові слова: культурна спадщина, вандалізм, наруга, мотиви вандалізму, хуліганство, збереження пам'яток.

Актуальність теми. Одним із пріоритетних напрямків культурної політики усіх держав світу є захист об'єктів культурної спадщини.

В даний час в Україні не зменшується вплив соціально негативних явищ, таких як знищення, руйнування або пошкодження пам'яток, самовільне проведення пошукових робіт на археологічних пам'ятках (так звана «чорна археологія»), пошкодження релігійних споруд чи культових будинків, незаконне утримання, осквернення або знищення релігійних святинь, наруга над могилою тощо. Зростає рівень жорстокості серед населення, завдається шкода моральності, правам та законним інтересам громадян, суспільству та державі, загострюються міжнаціональні, міжрелігійні конфлікти, зростає рівень антисемітизму, ксенофобії ненависті та недовіри в нашій країні.

І хоча акти вандалізму широко висвітлюються ЗМІ, дуже рідко злочинці, серед яких багато підлітків, притягаються до кримінальної відповідальності. Достатньо мало приділяється уваги також профілактиці злочинності на об'єктах культурної спадщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботі досліджено точки зору українських науковців, таких як В. В. Максимов [9, с. 8], О. І. Мельничук [11, с. 6], О.А. Радзівілл [16, с. 123], Г.О. Андрес [5, с. 12], О. Ю. Манаєв [10, с. 106] щодо визначення поняття культурної спадщини, захисту пам'яток, профілактики злочинності на об'єктах культурної спадщини.

Виділення частин загальної проблеми, які раніше не розглядалися. В да-

ній роботі розглядається важливість розуміння цінності об'єктів культурної спадщини, їх захисту, поняття, мотиви і складові вандалізму, участь підлітків в актах вандалізму, пропонується приділити більше уваги профілактиці та попередженню злочинів проти культурної спадщини.

Ціль статті. Ціль даної роботи полягає в тому, щоб на основі чинного законодавства та наукових розробок визначити сутність, зміст та правові засади охорони та захисту культурної спадщини, розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо боротьби з вандалізмом, ефективної діяльності по захисту та охороні культурної спадщини, попередженню злочинів у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Пам'ятки культурної спадщини є невід'ємною частиною історії України. Вони сприяють пізнанню народної творчості, традицій народу, допомагають «доторкнутися» до історії, служать своєрідним містком між минулим і сучасним нашого народу.

В умовах формування демократичного ставлення до історико-культурної спадщини пріоритетним завданням державної політики є здійснення комплексних заходів щодо обліку об'єктів культурної спадщини, що передбачає їх наукове вивчення, класифікацію та державну реєстрацію. Паспортизація об'єктів культурної спадщини збільшить обсяг даних про об'єкти, дасть змогу запровадити електронну форму збереження інформації про об'єкти культурної спадщини.

Здійснюється державне фінансування цільових програм щодо збереження не-

рухомих пам'яток. Останнім часом обсяг виконаної роботи з реставрації та ремонту пам'яток значно збільшився за рахунок залучення спонсорської допомоги, для підтримки пам'яток створюються цільові програми, які дозволяють побачити обсяг необхідної роботи та чітко розмежувати завдання, які необхідно виконати в першу чергу та завдання, які можна відкласти на другий план.

Одним з таких першочергових завдань є паспортизація об'єктів культурної спадщини, зокрема пам'яток, присвячених подіям Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років. Ведеться пошук, облік, облаштування, забезпечується збереження і утримання військових поховань жертв війни та політичних репресій, в чому допомагають і громадські організації, і небайдужі люди, і студенти, і школярі. Але потребує подальшого вдосконалення система обліку, використання, консервації, реставрації об'єктів культурної спадщини, контролю за виконанням власниками, уповноваженими на це органами, користувачами зобов'язань, щодо утримання пам'яток у належному стані.

Культурна спадщина України є невід'ємною частиною світового культурного надбання. Її збереження регулюється Конституцією України, Законом України «Про охорону культурної спадщини» та іншими нормативно-правовими актами.

Проводиться паспортизація, ремонт та реставрація пам'ятників та монументів у місцях поховання воїнів, які загинули під час Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років, що перебувають на державному обліку як пам'ятки культурної спадщини; створюються меморіальні комплекси, присвячені подіям Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років, об'єднуються зусилля органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємств, організацій та населення у вирішенні завдань з пошуку, обліку, облаштування, ремонту, реставрації, збереження, впорядкування та утримання військових поховань жертв війни та політичних репресій.

На даний час в Україні на державному обліку перебуває понад 130 тис. пам'яток, з них 57206 – пам'ятки археології (у тому числі 418 – національно-

го значення), 51364 – пам'ятки історії (у тому числі 142 – національного значення), 5926 – пам'ятки монументального мистецтва (у тому числі 44 – національного значення), 16293 – пам'ятки архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтні (у тому числі 3541 – національного значення), функціонує 61 історико-культурний заповідник, з них 13 заповідникам надано статус національних.

Крім того, святкування в 2013 р. 1025-ліття Хрещення Русі дало неабиякий поштовх для проведення ремонтно-реставраційних робіт на пам'ятках архітектури, пов'язаних з історією християнства.

Але при такій величезній роботі, яку проводить держава, громадські та релігійні об'єднання, благодійні фонди, спонсори, небайдужі люди, – пам'ятки культурної спадщини знаходяться під загрозою. На жаль, не можемо не констатувати недостатність фінансування, інерцію адміністративного управління, а також брак інформаційних та інтелектуальних технологій.

Протягом віків об'єкти культурної спадщини руйнувалися ворогами, терпіли від пожеж, змінювалися під час перебудов, але на сьогоднішній день саме хуліганство, вандалізм, наруга над могилами, байдужість досягли свого апогею. Саме цьому і посвячена дана робота.

Ще з давніх часів законодавчо було закріплене покарання за наругу над святинами, місцями поховання та тілами померлих. В таких важливих документах, як Руська Правда, Устав Володимира про церковні суди, Саксонське зерцало, Литовський статут 1588 р., Звід законів Російської імперії про «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р., Статут про покарання, які накладаються мировими суддями 1864 р., Кримінальне уложення 1903 р., Кримінальні кодекси УРСР та сучасний КК України, чітко вказано, що дії, спрямовані на вчинення наруги над святиною, місцем поховання або над померлим, визнавалися злочином. Покарання було суворим у всіх вищевказаних документах. Крім того, такі злочини вважалися гріхом.

У Кримінальному кодексі України немає спеціальної норми, яка б передбачала відповідальність за вандалізм, але найпоширенішими злочинами проти об'єктів культурної спадщини є знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини та самовільне проведення пошукових робіт на археологічній пам'ятці, пошкодження релігійних споруд чи культових будинків (ст. 178); незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь (ст. 179); наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (ст. 297). Саме ці злочини і прийнято називати вандалізмом, тому що вони цинічно розраховані на порушення громадського спокою та для того, щоб викликати обурення суспільства.

Сам термін «вандалізм» походить від назви давньогерманського племені вандалі. Ще у 455 р. вандали розграбували Рим, пошкодили і знищили безліч пам'ятників античної і християнської культури. Якщо раніше статистика вказувала на те, що вандалізм більш притаманний особам чоловічої статі, то на сьогоднішній день кількість осіб жіночої статі, які приймали участь у актах вандалізму вражає. На жаль, така тенденція стосується всього світу, а не лише України.

Як правило, злочини проти об'єктів культурної спадщини мають одночасно декілька мотивів:

- хуліганський мотив: руйнування майна найчастіше відбувається імпульсивно, при чому майже завжди під дією алкогольних напоїв чи наркотичних речовин. Якщо злочин вчинили підлітки, то вони не готуються заздалегідь, а просто піддаються під вплив спільників, вважаючи наругу чи руйнацію розвагою. Часто для руйнації використовуються пляшки від алкогольних напоїв, камінь, елементи надгробків або огорожі. Тут проявляється бажання самоствердитись, показати перевагу над суспільством, або це гра, протест, бажання відчувати «адреналін»;

- корисливий мотив: якщо при скоєнні злочину викрадаються предмети, які мають культурну або матеріальну цінність. В цьому випадку вандали можуть підготувати заздалегідь сокиру, молот тощо;

- емоційно-особистий мотив проявляється в нарузі над могилою і несе в собі заздрість або помсту покійному або членам його сім'ї. Цей мотив зустрічається досить рідко;

- національний мотив: особи об'єднуються з метою пропаганди націоналістичної ідеології («скінхеди», інші націоналісти);

- расовий мотив;

- релігійний мотивів;

- сексуальний мотив (некрофілія).

Дослідження й детальне систематизування існуючої проблеми дозволило виділити такі категорії злочинців:

- групи неповнолітніх;

- дорослі особи, що скоюють дані злочини з користі, помсти та інших мотивів;

- особи з аномаліями психіки;

- особи без певного місця проживання;

- групи осіб з мотивів расової ненависті або національної ворожнечі.

Висновки та пропозиції. В даній роботі на основі чинного законодавства та наукових розробок визначено сутність, зміст та правові засади охорони та захисту культурної спадщини, розроблено пропозиції щодо боротьби з вандалізмом, ефективної діяльності по захисту та охороні культурної спадщини та попередженню злочинів у цій сфері.

На жаль, часто злочини проти об'єктів культурної спадщини залишаються без належного реагування правоохоронних органів. Кримінальні справи щодо них не порушуються з різних причин: наприклад, ніякі повідомлення у правоохоронні органи не надходили, відповідні посадові особи не виявляють помітної активності, свідки бояться звернутися до правоохоронних органів.

Для зменшення актів вандалізму та збереження пам'яток культурної спадщини державою повинні активно проводитися такі заходи, як зниження високого рівня безробіття, державна підтримка осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі, допомога у навчанні й працевлаштуванні молоді, активізація роботи громадських організацій у профілактиці злочинності взагалі та групових правопорушень в тому числі.

Необхідним фактором є також практична реалізація принципу невідворотності покарання за вчинений злочин,

боротьба із стереотипом безкарності та всездозволеності. Обов'язковою є також активізація роботи органів місцевого самоврядування щодо впорядкування, благоустрою і охорони пам'яток культурної спадщини, що звичайно позитивно сприятиме зниженню рівня злочинності у цій сфері.

Список літератури:

1. Закон України «Про охорону археологічної спадщини» від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 26. – Стор. 1080. – Ст. 361.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини» від 9 вересня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 4. – Стор. 106. – Ст. 22.
3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1264-12>
4. Порядок визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України : постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1760 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до постанови: <http://fpd.org.ua/russian/poleznaja-informacija.html>.
5. Андрус Г.О. Охорона культурної спадщини України в контексті світових інтеграційних процесів (друга половина ХХ початок ХХІ століття).- К., 2009.
6. Від громадянського суспільства – до правової держави: Тези VIII Міжнародної наукової Internet-конференції студентів та молодих вчених. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013: <http://DSpace.univer.kharkov.ua> «юридичний факультет»; <http://www-jurfak.univer.kharkov.ua> «наукове життя//конференції та інші наукові заходи//VII Міжнародна конференція молодих вчених та студентів «Від громадянського суспільства – до правової держави». – 627 с.
7. В Криму вандалы разрушили мусульманское кладбище // – Ліга: Закон. – 11.02.2008. – Режим доступу: <http://news.liga.net/news/N0806347.html>
8. Кузнецов В. В. Злочини проти громадського порядку та моральності : [практ посіб.] / Кузнецов В. В.; за заг. ред. В. І. Шакуна. – К. : Паливода А. В., 2007. – С. 98.
9. Максимов В.В. Правова охорона культурних цінностей у Конвенціях ЮНЕСКО: Автореф. дис.. канд. юр. наук: 12.00.10. – К., 1997. – 16 с.
10. Манаєв О. Ю. Охорона та використання пам'яток історії та культури в Автономній Республіці Крим (1991–2006 рр.). – Центр пам'ятокознавства НАН України і УТОПІК. – К., 2007. – С. 132.
11. Мельничук О. І. Статус Всесвітньої культурної природної спадщини людства в міжнародному праві: Автореф. дис. канд. юр. наук: 12.00.10. – К., 2006. – 19 с.
12. Одайник Б. М. Кримінальна відповідальність за знищення, руйнування або пошкодження пам'яток-об'єктів культурної спадщини: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Одайник Борис Миколайович. – К., 2010. – С. 185.
13. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 5-те вид., переробл. та допов. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Юридична думка, 2009. – С. 1015.
14. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Бойко А.М., Брич Л.П., Гришук В.К., Дудоров О.О. та ін. ; За ред. Мельника М.І., Хавронюка М.І. – [6-те вид., перероб. та доповн.] – К. : Юридична думка, 2009. – С. 844.
15. Психологические причины и условия возникновения подросткового вандализма : дис. канд. психол. наук : спец. 19.00.06 / Ватова Л. С. – Калуга : КГУ, 2000. – С. 195.
16. Радзивилл А. А. Проблемы и перспективы концепции общего наследия человечества в современном международном праве: Дис. канд. юр. наук: 12.00.10; НАН Украины; Институт государства и права им. В. М. Корецкого. – К., 2000. – 210 с.

Александренко Е.В., Веселовская Н.А.
Национальная академия управления

ПРОЯВЛЕНИЯ ВАНДАЛИЗМА НА ОБЪЕКТАХ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ

Резюме

Исследована сущность, содержание и правовые основы охраны и защиты культурного наследия на основе действующего законодательства и научных разработок. Разработаны научно обоснованные предложения по борьбе с вандализмом. Даны рекомендации по эффективной деятельности по защите и охране культурного наследия и предупреждению преступлений в этой сфере.

Ключевые слова: культурное наследие, вандализм, надругательство, мотивы вандализма, хулиганство, сохранения памятников.

Aleksandrenko O.V., Veselovska N.O.
National Academy of Management

VANDALISM ON OBJECTS OF CULTURAL HERITAGE

Summary

The nature, content and legal bases of protection and preservation of cultural heritage investigated based on current legislation and scientific research. Scientifically justified proposals to prevent and fight vandalism were developed. These recommendations can help to effectively protect and preserve cultural heritage and prevent crimes in this area.

Key words: cultural heritage, vandalism, abuse, motives of vandalism, hooliganism, monuments protection.